

לקחת אחריות

בס"ד

פרשת חקת – דור היוצא ממצרים לעומת דור הנכנס לארץ

12. רמב"ן שמות (פרשת כי תשא) פרק לב פסוק א
בידוע שלא היו ישראל סבורים שמושה הוא האלהים, ושהוא בכחו עשה להם האותות והמופתים, ומה טעם שיאמרו כיון שהלך משה ממנו נעשה אלהים. ועוד, כי בפירוש אמרו אלהים אשר ילכו לפנינו, לא שיהיו נותנין להם חיים בעולם הזה או בעולם הבא. אבל היו מבקשין משה אחר, אמרו, משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה, שהיו המסעים ע"פ ה' ביד משה (במדבר ט כג), הנה אבד ממנו. נעשה לנו משה אחר שיורה הדרך לפנינו ע"פ ה' בידו. וזה טעם הזכירם משה האיש אשר העלנו, לא האל אשר העלם, כי יצטרכו לאיש אלקים.

13. תלמוד בבלי מסכת תענית דף ט עמוד א

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלוש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר - בזכות מרים, עמוד ענן - בזכות אהרן, מן - בזכות משה.

14. שם משואל במדבר פרשת חקת שנה תרפ

ברש"י עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים. והקשה הרמב"ן א"כ מה צורך להזכיר כן בבואם אח"כ להר ההר, עכ"ל. ונראה דהנה שלשה אלו משה אהרן ומרים שנשתלחו יחד לישראל, כמו שמושה היתה הנהגתו מתאימה לדור המדבר דוקא ולא לבאי הארץ כבזוה"ק בכמה דוכתי, ולא עוד אלא שהיתה נחשבת ירידה למשה ליכנס לארץ כי היתה מדרגתו למעלה, וע"כ הנהגתו לא היתה מתאימה לבאי הארץ, בודאי כן היו אהרן ומרים שנשתלחו עמו יחד שלא היתה הנהגתם מתאימה לדור באי הארץ, ומטעם זה נסבה סיבה מאת ה' שימותו במדבר, מרים מתה מחמת זקנותה, ואהרן ומשה האלקים אינה לידם ענין מי מריבה. ולפי"ז יש לפרש מה שהזכיר הכתוב הא שכבר כלו מתי המדבר קודם מיתת מרים וקודם מיתת אהרן חד טעמא הוא, להורות שמחמת שכבר כלו מתי מדבר והתחיל דור חדש דור באי הארץ, מחמת זה מתו. ומיושבת קושית הרמב"ן:

15. ספורנו במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק ח

אמנם כשנתבונן בענין המריבה ראוי שנחשוב שתהיה מצות האל-ל בזה על אופן שיכירו רשעת מריבתם והתודו את חטאתם ושבו ורפא למו כי לא יחפוץ במות המת ובכך נבין שבזה החטאיו משה ואהרן את כונת האל-ל יתברך ועל זה הענינים. אמנם המריבה עם משה היתה באמרם שהיתה הנהגתו בלתי שלמה במה שהביא אותם אל אותו החלק הרע מהמדבר ועל האל-ל יתברך היתה מריבתם באמרם שהוציאם מארץ נושבת טובה אל ארץ מדבר ולהודיעם את רשעם בזה התחייב שיהיה הנס מודיע שהשליח היה מנהיג בשלמות ושהמשלח היטיב בשליחותו ולא הרע כלל. ובהיות מיני הנסים המסופרים בכתבי הקדש על אחד מג' פנים. הא' הוא נס נסתר כמו ירידת המטר וההמלט מן החלאים ומן הצרות. וזה המין מן הנסים ישיגוהו הצדיקים בתפלתם כענין ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך (בראשית ב, יז) ... והב' הוא נס גללה לא יוכל הטבע לעשותו באותו האופן אבל יעשהו אחר תנועות רבות במשך זמן. וזה המין מן הנסים יעשהו האל-ל יתברך על ידי עבדיו עם הקדמת איזו תנועה מסודרת מאתו כענין השליכהו ארצה (שמות ד, ה) הרם את מטך..... והג' הוא מין מן הנסים שלא יוכל הטבע לעשותו בשום אופן. וזה המין יעשהו האל-ל יתעלה על ידי עבדיו בדבור בלבד שהיא פעולה שכלית ויותר נכבדת משאר תנועותיו הגשמיות כמו שהיה הענין בפתיחת פי הארץ.... וכן בענין עמידת השמש ליהושע ... והנה בענין זאת המריבה היה מן ההכרח להעביר את רעת תלונות ישראל שיהיה הנס הנעשה מבאר מעלת המלך המשלח ודרכי טובו ומבאר גם כן מעלת השליח וטובו ושהוא מוכן אל שייטיב המלך על ידו לעמו. **ותתבאר מעלת המשלח במין הג' מן הנסים אשר לא יוכל הטבע כלל עליו בשום אופן ובשום זמן ותתבאר מעלת השליח במין הב' מן הנסים הנעשה בתנועת השליח הראוי לזה. ... וזה המין מן הנסים לא יוכל עשוהו הטבע בשום אופן ולא בשום זמן וצוה שזה יהיה על ידי דבור עבדיו כאמרו ודברתם אל הסלע למען יכירו ישראל שהיה זה הנס מן המין הג' כאמור ....**

1. במדבר (פרשת חקת) פרק יט פסוק א - ב

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר: (ב) זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עַל:

2. במדבר רבה (וילנא) (פרשת חקת) פרשה יט סימן ח

ומפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה א"ר איבו משל לבן שפחה שטיניף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה כך אמר הקדוש ברוך הוא תבא פרה ותכפר על מעשה העגל.

3. במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק א

וַיֵּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְּבַר צֶן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֵדֶשׁ וַתִּקְמַת שָׁם מְרִים וַתִּקְבֹּר שָׁם: רש"י

למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, לומר לך מה **קרבנות מכפרין** אף מיתת צדיקים מכפרת:

4. פנים יפות במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק א

פירש"י למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרין, יש להבין למה לא נסמכה לפרשת שאר קרבנות,

5. רש"י במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק א

(א) כל העדה - עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים:

6. במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק כב

(בב) וַיִּסְעוּ מִקֵּדֶשׁ וַיֵּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה הַר הַהָר: רש"י

(בב) כל העדה - כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר, ואלו מאותן שכתוב בהן (דברים ד, ט) חיים כולכם היום:

7. רמב"ן במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק א

(א) ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן - העדה, עדה שלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים, לשון רש"י. וכן דעת ר"א. ואם כן מה צורך להזכיר כן בבואם אחרי כן אל הר ההר

8. במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק י - יב

(י) וַיִּקְהֲלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקְּהָל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שְׁמְעוּ נָא הַמְּרִים הַמֵּן הַסֵּלַע הַזֶּה נּוֹצֵא לָכֶם מַיִם: (יא) וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֵּלַע בְּמַטְּהוֹ פַּעַמַּיִם וַיֵּצְאוּ מֵיִם רַבִּים וַתִּשְׁתַּף הָעֵדָה וַיִּבְעִירוּ: ס (יב) וַיֹּאמְרוּ ה' אֵל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן **וַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם:**

9. דברים (פרשת האזינו) פרק לב פסוק נא

על אֲשֶׁר מַעֲלַתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבַת קֹדֶשׁ מִדְּבַר צֶן עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

10. במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק כד

(כד) וַיֹּאסֶף אַהֲרֹן אֶל עַמּוּיָו כִּי לֹא יָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי לְמִי מְרִיבָה:

11. ספורנו במדבר (פרשת חקת) פרק כ פסוק ח

(ח) קח את המטה... ודברתם אל הסלע. כבר רבו הדעות בענין חטא מי מריבה והיה ספק אצל רבים במה חטאו משה ואהרן שנכתב עליהם לא האמנתם מעלתם (דברים לב, נא) ומריתם

22. הרב זקס שיג ושיח בראשית מאמר לקחת אחריות

בסיפור ראשית ימיו של משה, בתחילת ספר שמות, יש צירוף מילים מרתק. משה גדל, יוצא אל עמו, בני ישראל המשועבדים בפרך, ורואה בעוניים. הוא מבחין בנוגש מצרי מכה אחד מהם. הכתוב אומר כאן: "וַיִּפֹּן כֹּה נָבֵה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ" (שמות ב, יב). קשה להבין ביטוי זה כפשוטו. הרי אתר בנייה איננו חלל סגור. אין ספק שאנשים רבים נכחו במקום. הכתוב עצמו מספר לנו, שני פסוקים לאחר מכן, שהיו מבני ישראל שידעו היטב מה קרה. לכן נראה ששיעורו של הפסוק הוא כזה: ויפן כה וכה, וירא כי אין איש המוכן להתערב בנעשה. אם כך הוא, לפנינו דוגמה קדומה לתופעה שהתפרסמה בזמננו בשם "אפקט הצופה מהצד", או "תסמונת ג'נובה" 1 – כשמה של קיטי ג'נובה, אישה שנרצחה בניו-יורק לעיני אנשים רבים עדים היודעים כולם שהיא מותקפת אך אינם נוקפים אצבע להצילה. אנשי מדעי החברה ערכו ניסויים רבים כדי לנסות להבין מה מתרחש במצבים כאלה. מדוע דווקא נוכחותם של אחרים מפחיתה מן הסיכויים שאדם ייחלץ לעזרתו של אדם אחר הזקוק לה. יש מהם שהסבירו שנוכחותם של עוברי אורח נוספים בזירת פשע או אסון משפיעה על הפרשנות שאדם נותן למתרחש. הם מבינים שאם מכל הנוכחים, הצופים-מהצד, איש אינו קם ופועל, כנראה מה שמתרחש איננו באמת מקרה חירום המצריך התערבות. חוקרים אחרים סבורים שגורם המפתח הוא דילול האחריות. האדם מניח שמכיוון שאנשים רבים נוכחים בדירה, ודאי יהיה מי מהם שיקום ויפעל. ואם כך, הוא עצמו יכול להחשות. נראה שזה הפירוש הנכון למה שהתרחש במקרה של משה. אף אחד לא היה מוכן לקום ולהציל את המוכה. ומי בכלל עשוי היה לקום? המצרים היו המשעבדים; מדוע יחשוב מי מהם להסתכן למען אחד מהעבדים? ובני ישראל היו עבדים; האם אפשר לצפות מהם לבוא לעזרת אחד מאחיהם ביוזעם שהדבר עלול לעלות להם בחייהם? במקום ש"אין איש" – הִיָּה משה. הוא קם ועשה. וזה מה שהופך אותו למנהיג. מנהיג הוא מי שלוקח אחריות. המנהיגות נולדת כשאנחנו נעשים מסבילים לפעילים, כשאיננו מחכים שמישהו אחר יקום ויפעל, מפני שאולי אין מי שיפעל, לפחות לא כאן, לא עכשיו. כשדברים רעים קורים, יש המעלימים עין. יש המחכים שאחרים יפעלו. יש המאשימים אחרים מדוע לא פעלו. יש שפשוט מתלוננים. אבל ישנם גם אנשים שאומרים, "אם משהו אינו כשורה, אנסה לתקן אותו". אלה הם המנהיגים. אלה הם האנשים המחוללים תמורה בימי חייהם. אלה הם האנשים העושים את עולמנו לעולם טוב יותר.

23. במדבר (פרשת חקת) פרק כא פסוק ג - ד

(ג) וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרַם אֶתְהֶם וְאֶת עַרְיָהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה: פ (ד) וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָרָה דָּרָךְ יָם סוּף לְסַבֵּב אֶת אֶרֶץ אֲדוֹם וַתִּקְצַר נַפְשׁ הָעָם בְּדָרָךְ:

24. במדבר (פרשת חקת) פרק כא פסוק כג

(כג) וְלֹא יָתַן סִיחֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֵבֶר בְּגִבְלוֹ וַיֵּאסֹף סִיחֹן אֶת כָּל עַמּוֹ וַיֵּצֵא לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל הַמְּדִבְרָה וַיֵּבֵא יְהֻצָה וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: רש"י

(כג) ולא נתן סיוחן וגו' - לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות, כיון שאמרו לו ישראל אעברה בארץ: אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם ואתם אומרים כך:

25. אברבנאל פרשת חקת

וג"כ משה עשה זה לסבה שנית והוא שאם סיוחן יכנע אליהם וישמע אליהם כל מלכי כנען לא יעמדו בפניהם למלחמה כי היו סיוחן וחשבון ארצו יותר חזקים מכל שאר המלכים יחד. ותהיה הארץ א"כ נכבשת לפנייהם כלה בשעה חדא ואם יבא למלחמה עם ישראל וידע שיתנהו השם לידו ישמעו עמים ירגזון וחלו מפניהם ולא יעצרו כח למלחמה בראותם כי מת סיוחן גבורם.

והנה משה ואהרן הסכימו לעשות המין הב' מן הנסים ולהגיר המים אל הסלע ממקום אחר כמו שעשו ברפידים כאמרו והכית בצור ויצאו ממנו מים, כי לא בטחו שיקיים הא-ל יתברך את דברו לעשות לישראל המין הג' מן הנסים בחשבם את ישראל אז ממרים מאד עד שיהיו בלתי ראויים אליו ושינחם ה' על הטובה. ובכן עשו את דרך מין הב' מן הנסים במטה אשר בו הודיע מעלת השליח ולא עשו את דרך המין הג' אשר בו יודיעו לישראל מעלת המשלח וטובו ולזה נכתב עליהם לא האמנתם בי שהרצון בו לא בטחתם בי שאעשה מה שאמרת ומעלתם בי (דברים לב, נא) שחיללתם כבודי ולא הראיתם למריבים את סכלותם ומריתם פי בשלא שמרתם מצותי:

16. בראשית רבה (וילנא) (פרשת חיי שרה) פרשה נח סימן ב

ב (קהלת א) וזרח השמש ובא השמש, א"ר אבא בר כהנא וכי אין אנו יודעין שזרח השמש ובא השמש אלא עד שלא ישקיע הקדוש ברוך הוא שמשו של צדיק הוא מזרח שמשו של צדיק חבירו, יום שמת ר"ע נולד רבינו וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש... עד שלא השקיע שמשו של משה הזרח שמשו של יהושע שנאמר (במדבר כז) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון,

הבעיה היא הפתרון

17. במדבר (פרשת חקת) פרק כא פסוק ה

וַיִּדְבֹר הָעָם בְּאֱלֹקִים וַבְּמִשְׁהָ לְמַה הֶעֱלִיתֵנוּ מִמִּצְרָיִם לְמַת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לָחֵם וַאֲיִן מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בְּלָחֵם הַקָּלֵקֶל:

18. רבינו בחיי במדבר (פרשת חקת) פרק כא פסוק ה

(ה) כי אין לחם ואין מים. יש לתמוה והלא המן היה יורד להם בכל יום ויום, גם רבוי המים היה להם מנס הסלע שנתחדש להם עתה. אבל זו היתה תלונתם, אמרו: הנה ענינו משונה, "אין לנו לחם ומים" כשאר האומות, כי שאר האומות אם היו זכאין או חייבין יש להם לחם לשובע ואצל המים, אבל אנו עיקר כל הנהגותינו ומאכלנו ומשתנו בענין מחודש, כי אין לנו לחם ביום אחד לימים הרבה כשאר האומות שנפשם שבעה בספוק המזון שרואין בין ידיהם ועמהם, ואינו עמנו כי אם דבר יום ביומו, ואפילו המים שהן הפקר לכל העולם ואין לאדם מחיה זולתם כבר נסתלקו ממנו כשמתה מרים שנסתלק הברא, ומאחר שכל ענינו נמשכן אחר העונש והשכר, הנה אנו מחודשים בהנהגה יותר משאר האומות.

19. תלמוד בבלי מסכת יומא דף עה עמוד א

כתיב וברדת הטל על המחנה לילה [ירד המן עליו] וכתיב ויצא העם ולקטו וכתיב שטו העם ולקטו. הא כיצד? צדיקים ירד על פתח בתיהם, בינונים - יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו.

20. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

אמר להן משה לישראל: כפויי טובה בני כפויי טובה, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: מי יתן והיה לבבם זה להם, היה להם לומר: תן אתה. כפויי טובה, דכתיב: ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (קל הוא המן ומפני שהיה נבלע בכל אבריהם ואין יוצאין לחוץ קראוהו קלוקל ורגנו על כך והיא היתה להם טובה גדולה שלא היו צריכין לטרוח ולצאת שלש פרסאות לפנות דתניא (ברכות דף סא) כשהו נפנין אין נפנין לא לצדיקה ולא לפנייה אלא לאחריה ומחנה ישראל ג' פרסאות היה); בני כפויי טובה, דכתיב: האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. (לשון גנאי הוא שתולה הקלקלה במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעזר.)

21. תורה תמימה הערות בראשית פרק ג הערה ז

פירש"י לשון גנאי הוא שתולה הקלקלה במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעזר, עכ"ל, ובפירוש הלשון כפוי טובה פירש"י שאין מכיר להחזיק טובה לבעלים, ותוס' פרשו מי שאינו רוצה להחזיק טובה בדבר, עכ"ל. ופשטות הענין מורה כפי' התוס', דלפירש"י קשה, דאחרי שחסר לו הרגש ההכרה א"כ מאי שייך כפוי טובה, שפירוש המלה כפוי הוא מענין כסוי [כמו כופה עליו כלי, פסחי' ח' ב'] וכשאר מרגישים ומכירים מאי כסוי שייך,

26. במדבר (פרשת חקת) פרק כא פסוק ו - ח

(ו) וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רָב מִיִּשְׂרָאֵל: (ז) וַיְבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בְּה' וַבְּךָ הִתְפַּלֵּל אֵל ה' וְיָסַר מֵעֲלֵינוּ אֶת הַנְּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם: (ח) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֹס וְהָיָה כָּל הַנְּשׂוּף וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי:

27. במדבר רבה (וילנא) (פרשת חקת) פרשה יט סימן כב

וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים, מה ראה ליפרע מהם בנחשים לפי שנחש פתח בלשון הרע תחלה ונתקלל ולא למדו ממנו אמר הקדוש ברוך הוא יבא נחש שהתחיל בלשון הרע תחלה ויפרע ממספר לשון הרע

28. אמרי אמת במדבר פרשת חקת שנה תרצ

והביט אל נחש הנחשת וחי (במדבר כא ט), במשנה (ר"ה ג ח) וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין, למה היו צריכים להביט אל הנחש הרי היו יכולים מיד להסתכל כלפי מעלה

הקשיים או האתגרים בחיים הם לא הבעיה אלא לקיחת האחריות והבחירה להתמודד איתם - היא הפתרון!!

סיכום:

פרשת חקת היא פרשת המעבר מהמדבר לארץ ישראל. הדור שנכנס לארץ הוא דור עם רוח גבוהה. מדור תלותי צמח דור שלמד לקחת אחריות.

אדם תלותי הוא אדם שנמצא בעמדה נפשית של מאשים ומתוך כך הוא אינו מסוגל להתמודד עם אתגרי הדרך, לעומתו, אדם שלוקח אחריות, עמדתו הנפשית היא עמדה של תיקון והתקדמות, הוא אינו עסוק בלהאשים אלא בלהתמודד ולצמוח מאתגרי הדרך.

ככל שנשכיל להתנתק ממצבי תלות ולקחת אחריות נראה איך אתגרי החיים לא רק שאינם "בעיות" אלא בהם נעוץ הפתרון והנוסחה להמשך ההתקדמות והצמיחה שלנו .

